

V posebnem sestavku se Bajt ukvarja z D. Feiglom, ki ga upravičeno imenuje slovenski Jules Verne. Feigel je v 20. in 30. letih izdal več knjig, ki opisujejo vrsto posebnih novih izumov in s tem povezane pustolovščine.

Sledi pregled povojne slovenske ZF. Tu izstopajo: V. Pečjak, B. Gradišnik, M. Remec in F. Puncer. Knjigo zaključuje esej, ki nadomešča strnjen povzetek obravnavane tematike. V njem Bajt razvidno in pregledno obdela genezo in tipologijo domače ZF.

Večstransko tehtno knjigo, ki je izšla v zbirki Kultura pri Mladinski knjigi, odlikuje še lepa, primerna oprema (Božidar Grabnar), posebej razveseljivo pa je še, da je ne kazijo ne stvarne ne tiskovne napake (le Tominec stoji dvakrat namesto pravilnega Tominška), kar je redek pojav v domačih logih.

Andrijan Lah
Slovenska knjižnica v Ljubljani

PRIMERJALNI SLOVAR VOJAŠKIH POJMOV

Izšel je *Primerjalni slovar vojaških pojmov*; izdal ga je Vojnoizdavaški zavod iz Beograda. Pri sestavljanju, prevajanju in redigiranju slovarja je sodelovalo več kot sto vojaških strokovnjakov in slavistov iz vseh politično-kulturnih središč, tudi iz Ljubljane; naš del so oskrbeli v glavnem isti avtorji, kakor so že prej sodelovali pri slovenskem Vojaškem slovarju.

Slovar je zelo zajeten. Na tisoč straneh leksikonskega formata je obdelanih okrog 15.000 pojmov in 1.500 povelj, in sicer tako, da ima v prvem delu slovarja vsak uradni srbsko-hrvatski termin ob sebi poimenovanje v makedonščini, slovenščini, albanščini in madžarščini, v drugem delu pa ima vsak teh jezikov svoj abecedno urejeni register s številčnimi vodilkami na osnovni, primerjalni del. Gesla so brez slovničnih podatkov.

Iz uvoda v slovar izvemo, da je ta znanstvena leksikografska publikacija nastala iz potreb po praktični uresničitvi zasnove splošne ljudske obrambe, in sicer skladno z določbami Ustave SFRJ in Zakona o splošni ljudski obrambi, po katerem je v oboroženih silah zagotovljena enakopravnost jezikov in pisav narodov in narodnosti Jugoslavije. Slovar je namenjen predvsem enotam teritorialne obrambe in civilne zaščite, predavateljem in učencem vojaških šol ter prevajalcem vojaške literature. Uredništvo izraža prepričanje, da bo slovar na svojevrsten način obogatil tudi posamezne jezike.

Vrednost in uporabnost takega slovarja je v prvi vrsti odvisna od osnovnega izbora gesel. Primerjalni slovar vojaških pojmov daje vtis, da ima kljub zajetnosti premalo gradiva. Čeprav je vanj vključen marsikateri pojem, ki ga npr. v Vojaškem slovarju ni, se po obsežnosti besedja z njim ne more meriti. Stalnih zvez z besedo *vojaški* npr. je v Primerjalnem slovarju 187, v Vojaškem slovarju 385.

Nadrobnejši pregled gesel primerjalnega slovarja odkriva tudi, da geselski izbor ne pokriva v celoti in enakomerno vseh vej stroke, da torej ni dovolj koordiniran. Beseda *artiljerijski* nastopa v 75 zvezah, *brodski* v 64, *avijonski* in *letački* skupaj pa le v 25 zvezah. V slovar so sprejeta npr. vsa, tudi nevojaška odlikovanja, opuščeni pa so nazivi za vojakinje; v njem je *topovska cev*, ni pa *minometne*, *mitralješke* in *puškine cevi* ipd.

Kot gesla nastopajo samo samostalniki oz. samostalniške zveze, npr. *avion*, *avion za rano upozorenje i kontrolu vazdušnog prostora*, *avion-nosač*; *aerodrom*, *aerodrom baziranja*, *aerodromska kontrola letenja*. Iz tega sledi, da je v slovarju nasploh veliko zvez in razmeroma malo oz. premalo osnovnih in ključnih terminov. Slovar ima geslo *brodsko borbeno uputstvo*, a nima gesla *borbeno uputstvo*, ima *brodski telegraf*, pa ne *telegrafa* (ima pa *telefon*). Pozna zvezo *snast broda*, ne pozna pa preprostega in edino pravilnega *snasta*. Veliko boljše bi bile rešitve, kakor jo ima izjemoma npr. *odeja: čebe (brodsko, vojničko)*. Slovar je torej bolj opisno poimenovalen kot terminološki.

Zaradi naštetih lastnosti bo dokaj uporaben za vojaško izobraževanje, ne pa za vsakdanjo rabo v vojaških enotah; le delne koristi od njega bodo imeli tudi prevajalci.

Med značilnosti srbskohrvatske vojaške terminologije spada njena poimenovalna nesistemskost – zla posledica različnih časov in razmer, v katerih je le-ta nastajala. To se najbolj kaže v mnogih sinonimnih izrazih (*avion/letelica*), v delnih sinonimih (*metak – hitac – pucanj*) in homonimih (*snabdevanje = oskrba, oskrbovanje, preskrba, preskrbovanje; upravljanje = upravljanje, vodenje, usmerjanje*). Naloga, da bi terminologijo sistemizirali, si uredniki niso zastavili. Zato je tembolj zanimivo ugotoviti, kako so se lotili teh stvari v jezikih, ki vojaške terminologije niso imeli ali pa je bila slabo izoblikovana. Med take se uvršča tudi slovenščina.

Medtem ko so srbskohrvatske izraze v druge jezike, zlasti v makedonščino, preveč dobesedno prevajali, skuša biti slovensko izrazje bolj samosvoje. Prim.: *sila, vojna = sila, voena = vojaška sila; vojna sila = voena sila = vojaška sila*. Slovenski sestavljavci so ostali zvesti načelom, ki so jih bili nakazali v uvodu Vojaškega slovarja. Pri tem jim ni šlo za odaljevanje od srbskohrvatskih izrazov za vsako ceno, ampak za izčrpnjejšo izrabo sredstev, ki jih ponuja sodobni slovenski knjižni jezik (*rovokopač = jarkar; rulna staza = kotalna steza; dotur = dostava, dotur k sebi = privoz; dotur od sebe = dovoz*). Slovenska terminologija se naslanja na srbskohrvatsko tako pri najpogosteje rabljenih terminih (*dejstvovanje = dejstvovanje; domet = domet*) kot pri zelo specialnih, deloma prepušča odločitve tudi praksi (*zrno = krogla, izstrelak, zrno; komora = komora, pratež*), sicer pa ubira pojmovno in besedotvorno svojo pot (*upornost = vztrajnost, žilavost; strojeva radnja = postrojilo*). Kljub taki težnji so sposemezni srbskohrvatski termini še premalo razčlenjeni: *obezbeđenje* nadomeščajo trije izrazi (*oskrbljenost, zaščita, zavarovanje*), vendar vse njegove realizacije še niso zajete; zato bo treba dodati še kak izraz, npr. *zagotovitev*. V isto vrsto sodi hotenje, izločiti čimveč sinonimnih izrazov in terminologizirati le enega (*aviacija/vazduhoplovstvo = letalstvo; atomski/nuklearni = jedrski; avion sa pokretnim krilima/avion sa promenljivom geometrijom krila = letalo z gibljivimi krili*). Po drugi strani pa so širokopomenski srbskohrvatski pridevniki pomensko razstavljeni in nadomeščeni z več izvedenkami (*barutni = smodničen, smodniški; automatski = avtomatičen, avtomatski*). Vzporedno s tem gre prizadevanje, da bi se izognili nenujnim tujkam (*defetizam = malodušje; instrukcija = navodilo; automat = brzostrelka*) in poimenovanja uskladili z jezikovno logiko in normo (*komande mašinama = povelja za stroje*); seveda terminov niso slovenili, če je tuji izraz že zelo udomačen, domači sinonim pa obremenjen s kakim drugim (sorodnim) pomenom, npr. *mitraljez = mitraljez, ne strojnica*.

S tako izrabo jezikovnih sredstev je dosegla slovenska vojaška beseda večino značilnosti dobre terminologije: strokovna točnost, pojmovna sistematičnost, besedna izgovorljivost in prevedljivost, besedotvorna in pravopisna neoporečnost. Ker je slovenska terminologija oblikovana v duhu sodasnih pravopisnih smernic, daje tudi obilo gradiva za študij, zlasti glede zloženek (*aerokinofotokamera, proti-G obleka, jedrsko-biološko-kemična obramba, vojaškozgodovinski inštitut, geiger-müllerjev števec*).

Slovar je tehnično in tiskarsko zadovoljivo izdelan. Če upoštevamo, da so bile korekture petjezičnega dela opravljene razmeroma hitro in na enem samem mestu, potem je uspeh kar lep. Med tiskarskimi napakami najbolj moti nedosledna raba vezaja in deljaja. Napačni so torej zapisi kakor *aerofoto-izvidovanje*, *agitacijskopropagandno sredstvo*, *artiljerijsko raketni vod* ipd.

Izdelovanje, prirejanje in prevajanje Primerjalnega slovarja vojaških pojmov je bilo zelo zahtevno, saj zajema vojaška stroka skoraj vsa področja človekovega materialnega delovanja. Zato so vsebinske pomanjkljivosti skoraj neizogibne. V slovenskem delu je največ spodrseljavev pri poveljih za veslanje in jadranje: *letati* ne pomeni *leteti*, ampak *prečiti*; *uz vetar* se ne reče *na veter*, ampak *k vetru*, *osnastiti* ni *opremiti z jadri*, ampak z vsem potrebnim za jadranje, to je z *vetrili*.

Kljub naštetim pomislekom je Primerjalni slovar vojaških pojmov veliko delo, zlasti če gledamo v njem začetek nekega težavnega, a nadvse koristnega prizadevanja.

Stanislav Suhadolnik
Ljubljana

SLOVENSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON - 13. ZVEZEK

Trubar-Vodaine. Uredili Alfonz Gspan, Jože Munda in Fran Petre s sodelovanjem uredniškega odbora. Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani 1982, str. 205-500.

Leksikoni niso knjige, ki bi jih človek jemal v roke zato, da jih prebere od prve do zadnje strani, ampak jih uporablja po potrebi, zdaj to, zdaj ono geslo. Biografski leksikon ne more biti v tem nobena izjema, čeprav ga naivni bralec vsiljivo primerja s knjigami, kakršne so na primer Življenja svetnikov. Ta se dajo namreč brati tudi drugače, linearno, kot knjige povesti iz vsakokrat drugo glavno osebo, torej napol kot literatura. Če hočem uporabnik napisati recenzijo o leksikonu, sem ga celo prisiljen brati na način svetniških življenjepisov, kot literaturo. Šele potem ga bom lahko odložil med slovarje in telefonski imenik, kamor po svoji funkciji sodi.

Življenjepisi svetnikov učijo boga dopadljivega krščanskega obnašanja, Slovenski biografski leksikon pa je nasproti temu znanstvena publikacija, ki nima v prvi vrsti pedagoškega interesa, ampak ima pred očmi čim objektivnejši popis družbeno relevantnih osebnosti na Slovenskem. Zdaj se od življenjepisa svetnikov približuje nacionalni zgodovini, ki je tudi ne zanimajo samo zgledni življenjepisi. Zgodovina razvršča znamenite osebnosti po kronološkem principu, leksikon po abecednem zaporedju. Kolikor lahko presodimo, se z znanstveno odkritosrčnostjo ne trudi izpustiti in zamolčati imen, ki današnjemu vladajočemu slovenstvu oziroma danes veljavnim ideološkim ali moralnim normativom ne zvenijo najbolj prijetno. Mislim na emigrante, kot sta na primer Narte Velikonja ali Metod Turnšek, ki sta prav gotovo prispevala omembe vreden delež v slovensko kulturno zakladnico. Uredništvu tudi ni mogoče očitati ozkosti, ki bi jo beseda *slovenski* v naslovu lahko zagovarjala. Upoštevalo je tako pomembne Evropejce slovenskega rodu, ki so izgubili stik z domačim jezikom in skupnostjo, kot tudi tujce, ki so delovali na našem ozemlju (v svojem ali slovenskem jeziku) in tako soustvarjali našo zgodovino - npr. plemiške rodbine Thurnov, Tauffererji, Ivan Erazem Tattenbach). Po lepi navadi našteva tudi leposlovna dela (čeprav ne izčrpno), ki so jih navdihnile usode imenovanih zgodovinskih